

RAMESH MISHRA

A GLOBALIZÁCIÓ LOGIKÁJA ÉS A JÓLÉTI ÁLLAM VÁLTOZÓ HÁTTERE*

[...]

A nemzetállam decentrállása

A jóléti állam nemzeti vállalkozásként alakult ki, és nagyrészt ma is az. A nemzeti integráció és a nemzetépítés céljai történelmileg fontosak voltak a kollektív szociális ellátás fejlődésében. Európában a századfordulón az imperializmushoz kötődő, kiélezett nemzetek közötti versengés arra ösztönözte az uralkodó eliteket, hogy engedményeket tegyenek az alsóbb osztályoknak. A reformok azt célozták, hogy kialakítsák a gazdasági és katonai verseny miatt szükséges nemzeti egység és nemzeti cél érzetét. Britanniában például a hatékonyság javítását célzó nemzeti mozgalom ahhoz vezetett, hogy az állam nagyobb szerepet vállalt a nemzethez tartozó gyerekek oktatásában és egészségügyi ellátásában. A 2. világháború után a teljes foglalkoztatású, univerzális jóléti állam a szociális állampolgárság jegyében intézményesítette az „egy nemzet” eszméjét. Ezenkívül a tripartitizmus és más hasonló megoldások azt célozták, hogy a nemzeti célok elérése érdekében biztosítsák a legfontosabb gazdasági szereplők nemzetállam keretein belüli együttműködését.

Az olyan országokban, mint Kanada, az univerzális szociális programok megerősítették a különböző régiókra tagozódó, két alapító népközösségből álló és a hatalmas kiterjedésű területeket ritkán benépesítő nemzeten belüli szolidaritás érzését (Myles 1996: 130, McBride–Shields 1997). A nemzeti közösség – gazdasági, politikai és szociális eszközökkel történő – megőrzésének és megerősítésének eszméje volt a jóléti állam ideológiai alapja.

Az ezredforduló felé közeledve úgy tűnik, hogy a nemzetállam visszavonulóban van. Az újjáéledő globalizáció egyre inkább elhomályosítja a nemzetállam gazdasági határait. A tőke egész Földre kiterjedt mozgási szabadsága, a multinacionális vállalatok terjeszkedése, valamint az áruk és szolgáltatások transznacionális termelése a gazdasági szervezet és a gazdasági aktivitás helyszínéként marginalizálják a nemzetet. Miként a globalizáció szkeptikus elemzői helyesen állítják, eltűnt az a kijelentés, mely szerint a multinacionális vállalatoknak

* Ramesh Mishra: The logic of globalization and the changing context of the welfare state. In Nicola Yeates – Chris Holden: *The Global Social Policy Reader*. Bristol: The Policy Press, 2009, 275–281.

nincs nemzeti identitása és érdeke, és helyesebben járunk el, ha a gazdaságok globalizálódása helyett inkább a nemzetköziesedés fokozódásáról beszélünk (Wade 1996: 61, Hirst–Thompson 1996: 16).

Nem sok kétség lehet azonban afelől, hogy a globalizáció növelte a tőke nemzetállammal szembeni erejét. A szabad kereskedelem terjedésével és a szabad külföldre távozás lehetősége következtében a tőke jelentős része a korábbiaknál jóval kevésbé kötődik a nemzetállamhoz. A hazai piacoknak és a hazai munkaerő-kínálatnak sincs olyan jelentősége, mint a jóléti állam virágkorában. A tripartitizmus európai országokon belüli meggyengülése, ha nem hanyatlása, általában mutatja, hogy a globalizálódó gazdaságban a tőkének nincs szüksége a munka együttműködésére, részben mert számára a nemzeti gazdasági keretek többé nem jelentenek meghatározó realitást.

A munkanélküliség újbóli megjelenése, a kollektív alkufolyamat decentralizálása és a munkaerőpiacok rekommodifikálása aláássák a jóléti állam időszakát jellemző, gazdasági és szociális kérdésekkel kapcsolatos „egy nemzet” megközelítést. Mint korábban is gyakran megesett, ezúttal is az USA mutatja szélsőséges formában azt a trendet, ami – legalábbis az angolszász országokban, de esetleg máshol is – a jövőben valószínűleg erősödni fog. Az USA-ban nyilvánvaló, hogy a gazdasági elitek már nem érzik olyan erősnek a nemzet többi részével való kapcsolatukat, mint korábban. A gazdag Amerika magán biztonsági őrsök és riasztórendszerek által védett enklávékba költözik, csekély érdeklődést mutatva a többi amerikai sorsa iránt (Reich 1992: 268–274, Rifkin 1995: 212).

Ahogy a globalizáció egyre inkább győztesekre és vesztesekre osztja a társadalmakat, problémássá válik a „nemzeti érdek” koncepciójának fenntartása, és az a veszély fenyeget, hogy kiüresedik a nemzeti közösség fogalma (Horsman–Marshall 1995: 221). Az a kérdés, hogy a nemzeten belüli, erősen élő közös identitás és közös érdekek hiányában fennmaradhat-e a jóléti állam, és a fokozatos hanyatlás folyamatában nem válik-e egyszerűen a múlt intézményes örökségévé.

A regionális gazdasági társulások – mint például az EU, a NAFTA és a többiek – kialakulása és erősödése megint csak olyan fejlemény, ami gyengíti a nemzetállamok szuverenitását és autonómiáját. Vitatható kérdés – amire itt most nem térünk ki –, hogy ezek a társulások a globalizáció egyik megnyilvánulásának, a globalizációra adott regionális válasznak vagy autonóm fejleménynek tekintendők-e. Az viszont kétségtelen, hogy e társulások léteznek, és a fiskális politika, monetáris politika és szociálpolitika terén korlátozzák a nemzetek szuverenitását. Az EU például a maastrichti szerződésben szigorú feltételekhez kötötte az európai monetáris unióban való tagságot. Ezek közé tartozik a költségvetési hiánynak a GDP 3 százaléka, az összegzett nemzeti adósságnak a GDP 60 százaléka alatt és az infláció megfelelő keretek között tartása. Sok EU-ország számára e deficit-célok elérése már eddig is azt jelentette, hogy – mivel az adóbevételek növelése valószínűtlen megoldás – jelentősen csökkenteniük kellett a szociális kiadásait.

Az olyan jelentős európai országokban, mint Franciaország és Németország, a megszorítások és a jóléti ellátások leépítése elleni kemény tiltakozásokat és tün-

teréseket váltottak ki a maastrichti deficitkritériumoknak való megfelelés érdekében hozott intézkedések (...). Való igaz, hogy a tagállamok szabadon alakíthatják a szociálpolitikájukat és a munkavállalói jogokkal foglalkozó, egészében nem kötelező érvényű, szerény igényű Szociális Chartától eltekintve az EU nem sokat tesz egy közös európai szociálpolitika kialakításáért. Másrészt viszont az EU gazdaságpolitikája közvetetten jelentősen befolyásolja a tagországok szociálpolitikáját.

Az USA, Kanada és Mexikó alkotta NAFTA sok tekintetben különbözik az EU-tól. Egyrészt vitathatatlan az USA domináns szerepe, társuláson belüli befolyásosabb pozíciója. Másrészt, az EU-val ellentétben, a NAFTA nem törekszik a tagállamok gazdasági és politikai uniójára. Az USA szociális védelmi rendszere fejletlenebb, mint Kanadáé, Mexikóban pedig általában sokkal alacsonyabbak a bérek és a szociális ellátások. A NAFTA-ban nincsenek szociális ellátások, és a tagállamok névlegesen szabadon alakítják a szociálpolitikájukat.

E szabadság azonban némiképpen illuzórikus. A NAFTA gazdasági intézkedéseinek az a céljuk, hogy egyenlő versenyfeltételeket biztosítsanak Észak-Amerikában, többek között az importot korlátozó „nem vámjellegű” rendelkezések megszüntetésével. Bár a meglevő állami szolgáltatások kivételt képeznek, a NAFTA határozottan korlátozza a szociális védelem állami szektoron belüli jövődő fejlődését. Valószínűleg eltörlik azt az intézkedést, amit úgy ítélnék meg, hogy monopóliumot hoz létre a szolgáltatások terén vagy szubvencionálásukban. Ezenkívül nagyon erős az amerikai neokonzervatív ideológia befolyása és hatása is. Így tehát a NAFTA szabadkereskedelmi politikája és versenypolitikája közvetett módon korlátozza a tagországok szuverenitását és autonómiáját abban, hogy szabadon megválaszthassák a gazdaság- és szociálpolitikájukat. Mivel a NAFTA célja a verseny ösztönzése, a legnagyobb vesztes az állami szabályozás és beavatkozás. A mexikói Chiapas tartomány indián őslakosainak lázadása megrendítő módon hívta fel a figyelmet a NAFTA gazdaságpolitikájának szociális következményeire. Kanadában a NAFTA hatására szociális dömping alakult ki, és erős nyomás érvényesül a szociális védelmi rendszer színvonalcsökkenést eredményező harmonizálására.

Összegezve elmondható, hogy a globalizáció és a regionális gazdasági szövetségek kialakulása és tevékenysége csökkentik a nemzetállamok szuverenitását és autonómiáját. Bár a regionális szövetségeknek megvan az a képességük, hogy – mint az EU esetében láthatjuk – szupranacionális szociálpolitikát alakítsanak ki, ennek nagyon korlátozottak az esélyei. Másrészt viszont úgy tűnik, hogy a regionális szövetségek nagyobb lehetőségekkel rendelkeznek a gazdasági deregulációra és arra, hogy nyomást gyakoroljanak a tagországok szociális védelmi rendszereinek gyengítése érdekében (Leibfried–Pierson 1995).

Valahogy paradox jellegű, hogy a nemzetállamok hanyatlásáról beszélünk, közben pedig növekszik a számuk. Továbbá azt látjuk, hogy semmit sem gyengült a nyelvi és etnikai közösségek autonómiára és önálló nemzeti közösség létrehozására irányuló vágya. Ugyanakkor a globalizációs és regionalizációs folyamatok

korlátozzák a nemzetek és nemzetalatti egységek önálló monetáris, fiskális és szociális politika folytatására vonatkozó szabadságát. Persze olyan nemzeti kormányok is vannak, amelyek támogatják és ösztönzik a globalizációt (Cerny 1997).

Ezek ellentmondásos tendenciák, de az ellentmondás inkább látszólagos, mint valóságos. A globalizáció és regionalizáció korlátozzák a nemzetállamok számára rendelkezésre álló választások körét, de csak viszonylagosan és csak bizonyos politikaterületeken. A nemzetállamoknak még mindig jelentős autonómiájuk marad a kulturális, szociális vagy akár még gazdasági jellegű döntések meghozatalában is. Sőt, mint fentebb kifejtettük, a globalizációt a transznacionális neoliberalizmus egy formájának kell tekintenünk. A nemzetállam az, ami végrehajtja a liberalizálást és deregulációt. Valószínűleg a legnagyobb lendülettel a neokonzervatív rezsimek vetik magukat bele ebbe a folyamatba. És ebben az értelemben helyes az az állítás, hogy a nemzeti szereplők segítik és viszik előre a globalizációt (Cerny 1997: 251). Az is megállapítható, hogy a nemzetállam a „globális identitással” nem rendelkező népesség nagy része számára nyelvi, kulturális és politikai közösségként élő, és valóságos marad. Ebben az értelemben a nemzeti közösség és a nemzeti eszme ismét csak nem hanyatlik.

Ha azonban – és ez fontos a jóléti állam szempontjából – a kollektív szociális ellátásokon keresztül történő *nemzetépítés* ösztönzői és kilátásai gyengébbek a mai világban, annak fő oka a globalizáció. Úgy tűnt, hogy Japán az 1970-es, Korea az 1980-as években a nyugati jóléti államok gyakorlatához hasonló, univerzálisabb és átfogóbb szociálpolitikát alakított ki (Goodman–Peng 1996: 203–238, Pempel 1989: 153–154). Számos tényező, köztük az erősödő nemzetközi verseny, a gazdasági bizonytalanság és a neokonzervativizmus nyugati térhódítása, azonban megakasztotta ezt a fejlődést. Általában véve tehát a nemzeti közösség és a demokrácia összeütközésben van a globalizáció kiváltotta gazdasági folyamatokkal és fejlődési trendekkel.

[...]

A szociálpolitika és a globalizáció „logikája”

[...] A gazdasági, valamint politikai és ideológiai jelenségként értelmezendő globalizáció ma vitán felül a jóléti állam lényegi meghatározója.

A következőkben (...) néhány részletében megvizsgáljuk a szociálpolitika és globalizáció közötti kapcsolatot. A vizsgálat kerete a globalizáció „logikája”, azaz: lévén a globalizáció jellegét tekintve (az ideológia és politika által vezérelt) gazdasági folyamat, mik ennek a valószínű következményei a jóléti államra? A következő állítások kifejtik ezt a logikát a szociálpolitika és jóléti állam összefüggésében.

1. A globalizáció alássa a nemzeti kormányok azon képességét, hogy reflációs politikákkal megvalósítsák a teljes foglalkoztatás és gazdasági növekedés céljait. Az „egy országon belüli keynesizmus” többé nem életképes lehetőség.

2. A globalizáció a nagyobb munkaerőpiaci rugalmasság, a „posztfordista” munkaerő elkülönülő részekre osztása és a decentralizált kollektív béralku közvetítésével növeli a bérek és a munkafeltételek terén jelentkező egyenlőtlenségeket. A globális verseny és a tőke mobilitása „szociális dömpinget” eredményez, csökkenti a béreket és rontja a munkafeltételeket.
 3. A globalizáció a szociális kiadások csökkentésére és a szociális védelmi rendszer színvonalának gyengítésére irányuló nyomást gyakorol azzal, hogy az állami politika alapvető céljaivá a deficitek és adósságok csökkentését, valamint az adószintek leszállítását teszi.
 4. A globalizáció a nemzeten belüli szolidaritás aláásával és a jövedelmek egyenlőtlenségének legitimálásával gyengíti a szociális védelem, különösen pedig egy nemzeti minimum érvényesítésének ideológiai igazolását.
 5. A globalizáció azzal, hogy az erőegyensúlyt a munka és az állam kárára, illetve a tőke javára változtatja meg, gyengíti a szociális partnerség és a tripartitizmus bázisát.
 6. A globalizáció behatárolja a nemzetek politikai választási lehetőségeit azzal, hogy gyakorlatilag kizárja a politikai centrumtól balra eső alternatívákat. Ebben az értelemben hirdeti az „ideológia végét”, amennyiben a jóléti állam politikájáról van szó.
 7. A globalizáció „logikája” konfliktusba kerül a nemzeti közösség és a demokratikus politizálás „logikájával”. A szociálpolitika a globális kapitalizmus és a demokratikus nemzetállam közötti küzdelem fő kérdésévé válik.
- [...]

Fordította: Nyilas Mihály

Irodalom

- Cerny, P. G. (1997): Paradoxes of the Competition State: The Dynamics of Political Globalization. *Government and Opposition*, (32), 2, 251–274.
- Goodman, R. – Peng, I. (1996): The East Asian Welfare States. In Esping-Andersen, G. (ed.): *Welfare States in Transition*. London: Sage, 192–224.
- Hirst, P. – Thompson, G. (1996): *Globalization in Question*. Cambridge: Polity.
- Horsman, M. – Marshall, A. (1995): *After the Nation-State*. London: Harper-Collins.
- Leibfried, S. – Pierson, P. (1995): Semi-sovereign Welfare States: Social Policy in a Multitiered Europe. In Leibfried, S. – Pierson, P. (eds.): *European Social Policy*. Washington, DC: The Brookings Institution, 43–77.
- McBride, S. – Shields, J. (1997): *Dismantling a Nation*. Halifax: Fernwood Publishing.
- Myles, J. (1996): When Markets Fail: Social Welfare in Canada and the United States. In Esping-Andersen, G. (ed.): *Welfare States in Transition*. London: Sage, 116–140.

- Pempel, T. J. (1989): Japan's Creative Conservatism. In Castles, E. G. (ed.): *The Comparative History of Public Policy*. New York: Oxford University Press, 149–181.
- Reich, R. B. (1992): *The Work of Nations*. New York: Vintage Books.
- Rifkin, J. (1995): *The End of Work*. New York: G. P. Putnam's Sons.
- Wade, R. (1996): Globalization and Its Limits. In Berger, S. – Dore, R. (eds.): *National Diversity and Global Capitalism*. Ithaca–London: Cornell University Press, 60–88.